

การศึกษาของโสเกรตีสและเพลโต

พิศาล มุกดาร์ศรี

‘The possession which no one can take away
from man is paideia.’

Menander.

เกริ่นนำ

รากฐานที่มาในการศึกษาหาความรู้ของชาวกรีกโบราณเริ่มต้นขึ้นจากวรรณกรรมที่อยู่ในรูปมหากาพย์ (epic) ของกวีโฮเมอร์ (Homer) และเฮสิียด (Hesiod) รวมไปถึงการเข้าร่วมเทศกาลงานเฉลิมฉลอง (festival) เฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่นครรัฐจัดการแข่งขันละครประจำปี (drama)¹ ในขณะที่ชาวกรีกเองได้ชื่อว่าเป็นเผ่าพันธุ์ นิยมชื่นชอบให้ความสำคัญกับการใช้ชีวิตภายนอกบ้าน ทำให้บ้านเรือนหรือที่อยู่ของชาวเอเธนส์ส่วนใหญ่ถูกใช้เป็น สถานที่เพื่อการนอนหลับพักผ่อนในยามค่ำคืน² ภายหลังจากเหน็ดเหนื่อยมาจากการใช้ชีวิตประจำวัน ซึ่งส่วนใหญ่ พลเมืองชาวเอเธนส์จะใช้ชีวิตอยู่นอกบ้านวุ่นวายอยู่กับการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งในสภาประชาชนและศาลลูกขุนใน สถานะของพลเมือง ส่วนเวลาที่เหลือหลังการเสร็จสิ้นภาระกิจประจำวันจะถูกใช้ในการพบปะกับมิตรสหายและ เพื่อนฝูง โดยมีสถานที่พลเมืองเอเธนส์นิยมใช้นัดพบกัน เฉพาะอย่างยิ่งสถานที่สำหรับออกกำลังกาย (the gymnasium) ที่นอกจากการออกกำลังกายเพื่อสร้างความแข็งแรงในเชิงกายภาพแล้ว หลังจากฝึกออกกำลังกายแล้ว ชาวเอเธนส์ก็จะใช้เวลาไปกับการสนทนาพูดคุย (intellectual gymnastics) และชอบมารวมตัวกันตามงานเลี้ยง รื่นเริง (the symposium) ที่มีักจัดกันตามบ้านชนชั้นสูงและบุคคลที่มีฐานะดี นอกจากนี้ชาวเอเธนส์ยังนิยมพบปะ กันตามท้องตลาด (agora) ซึ่งชาวกรีกถือว่าเป็นหนึ่งในสถานที่ใช้ในการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ (paideia)

¹ มุมมองและการตีความของฟรีดิช นีทเชอ (Friedrich Nietzsche) นักปรัชญาชาวเยอรมัน (1844-1900) ที่ให้ความชื่นชมกับ วัฒนธรรมของการแข่งขันเพื่อประกวดประชัน (agonistic culture) เกิดมาจากพื้นฐานพลังของความกระหายในการล่าเหยื่อของ พญาเสือ (tiger-like pleasure) แสดงออกในเทศกาลละครที่จัดขึ้นในช่วงของการเฉลิมฉลองการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร เพื่อเป็นเกียรติแก่เทพเจ้าไอโอนิซุส ในงานจะมีการคัดเลือกบทละครที่ดีที่สุดของชาวเอเธนส์ รวมไปถึงการแข่งขันโอลิมปิก ซึ่งเป็น หัวใจหลักในการรังสรรค์อารยธรรมกรีกโบราณ (โปรดดูรายละเอียดได้ในความเรียงชิ้นสั้นชื่อ Homer’s Contest)

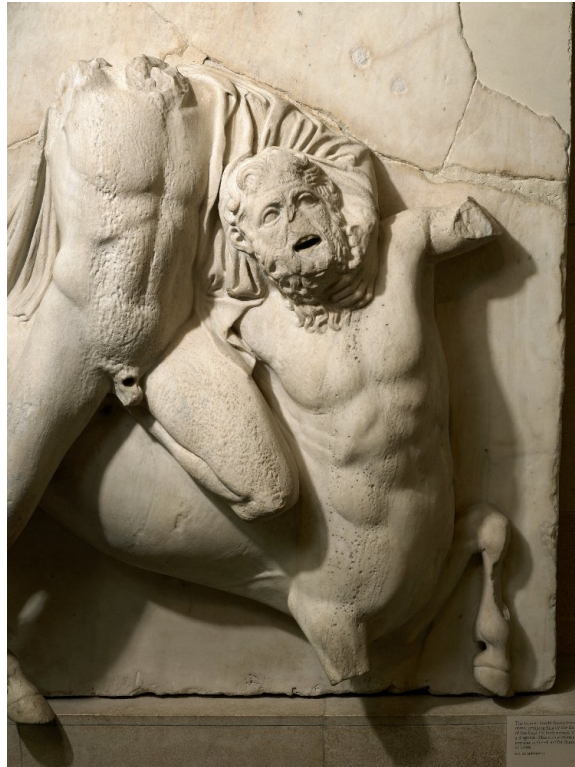
² ในอีกด้านหนึ่งครัวเรือน (household/oikos) เป็นสถานที่อยู่อาศัยและทำกิจวัตรประจำวันของผู้หญิงในฐานะภรรยา บุตรและ ทาส

ข้อสังเกตที่น่าสนใจของ Pierre Hadot ผู้เชี่ยวชาญปรัชญาคลาสสิกของกรีก เมื่อศึกษาพิจารณาจากรูปแบบที่นักปรัชญาเลือกนำเสนอ (literacy genre) ทั้งในรูปแบบของการสนทนา (dialogue) การกล่าวในเชิงสุภาษิต (aphorism) ด้วยการเป็นคำกล่าวสั้น ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการจดจำ (short and memorable) ฝังลึกลงไป ในจิตใจของผู้ฟังหรือลูกศิษย์ เป็นการถ่ายทอดในลักษณะของการสนทนาพูดคุยเน้นไปยังเฉพาะตัวบุคคล ผ่านทางภาษาพูด (oral) ส่วนผู้เรียนอยู่ในสถานะของการเป็นลูกศิษย์ คนสนิทและเพื่อนเป็นบุคคลที่นักปรัชญาต้องการพูดคุย ดำเนินการอบรมสั่งสอนให้ความรู้กันเป็นการเฉพาะตัว ไม่มีการเปิดกว้างเหมือนกับการใช้ภาษาเขียน (writing) ซึ่งเป็นภาษาที่สามารถกระจาย เผยแพร่ออกไปได้กับทุกคน โดยอยู่ในรูปของตำราหรือหนังสือที่ใครก็สามารถหยิบเปิดอ่านมันได้ ทำให้เห็นได้ถึงการศึกษาของกรีกโบราณจึงเป็นไปเพื่อการเสริมสร้าง (form and formation) เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นและดำเนินพร้อมไปกับการปฏิบัติ (exercises) เพื่อให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนผ่าน (transformation) ไปสู่การมีตัวตนในทางคุณธรรม (virtue/ethical self) เพื่อจะได้ใช้เป็นต้นแบบ รูปแบบและทางเลือกให้แก่ชีวิต (mode, form and choice of life)³ การศึกษาของกรีกโบราณเป็นการศึกษาที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับการใช้ชีวิต จึงนับว่ามีความแตกต่างไปจากการศึกษาหรือการให้ความรู้ของสมัยใหม่ที่เน้นไปยังการให้ความรู้ (inform) มุ่งทางด้านข้อมูลและทฤษฎีเป็นหลัก (information)⁴

---

³ Pierre Hadot, *The Present Alone Is Our Happiness. Conversations with Jeannie Carlier and Arnold I. Davidson*, trans. Marc Djaballah (Stanford: Stanford University Press, 2009), 93.

⁴ Pierre Hadot, *What is Ancient Philosophy?* trans. Michael Chase (Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 2004), 5.

รูปแกะสลักหินอ่อน metope จากวิหาร Parthenon แสดงถึงการไขปัญญาและเหตุผลต่อสู้กับอารมณ์และกิเลสที่ปรากฏอยู่ในรูปของครึ่งคนครึ่งสัตว์ร้าย (centaur)

พัฒนาการและรูปแบบของการศึกษาภายใต้กระบวนกรโซฟิสต์ (Sophistic Movement)⁵

กระบวนกรโซฟิสต์ประกอบด้วยสมาชิกคนสำคัญ มักปรากฏชื่ออยู่ในงานเขียนและวรรณกรรมกรีกโบราณเป็นที่รู้จักกันดีตั้งแต่ Protagoras of Abdera, Gogias of Leontini, Prodicus of Ceos, Hippias of Elis, Antiphon, Thrasymachus of Chalcedon, Critias of Athens, Callicles และ Euthydemus and Dionysodorus of Chios พิจารณาดูจากรายชื่อในข้างต้นนี้แล้วพอจะสังเกตได้ว่ามีสถานะที่ไม่ใช่ชาวเอเธนส์ เป็นบุคคลที่เดินทางมาจากทั่วสารทิศของดินแดนกรีกโบราณ

กระบวนกรโซฟิสต์ยังมีความหมายถึงผู้เดินทางไปให้ความรู้ตามสถานที่ต่าง ๆ (itinerant purveyor of higher education) ซึ่งเป็นการให้ความรู้ในระดับที่สูงกว่ามาตรฐานการศึกษาโดยทั่วไปของชาวกรีกโบราณในยุคนั้นที่ประกอบด้วยการศึกษาด้านวรรณกรรม เรขาคณิต ศิลปะและพลศึกษา และจากพื้นฐานประสบการณ์ของการเป็นนักเดินทางไปตามบ้านเมืองต่าง ๆ เป็นเหตุผลหนึ่งที่มีความสำคัญ มีผลต่อความคิด ความรู้และโลกทัศน์ของกระบวนกรโซฟิสต์ในลักษณะที่ไม่ยึดติดกับชุมชนการเมืองหรือสถานที่ใดที่หนึ่งเป็นสรณะ ทั้งในเรื่องของรูปแบบการปกครอง กฎหมายและความเป็นอยู่ของผู้คน กระบวนกรโซฟิสต์พิจารณาให้ความสำคัญกับเรื่องที่มีความผันแปร เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่ในรูปของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและวิถีการปฏิบัติของแต่ละชุมชนมากกว่าความเป็นสากล (universalism) ที่ไม่มีวันเปลี่ยนแปลงที่อยู่เหนือชุมชนการเมืองแต่ละชุมชนการเมือง หากกล่าวในภาษาของญาณวิทยาความรู้ของกระบวนกรโซฟิสต์จัดอยู่ในลักษณะของความเป็นสัมพัทธ์นิยม (relativism)

ขณะเดียวกันกล่าวได้ว่าการพัฒนารูปแบบ แนวคิดทางปรัชญาและปรัชญาการเมืองของโสกราตีสและเพลโต ที่ต่อมาได้ส่งผลถึงศิลปวิทยาการกรีกโบราณเอง ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นมาจากการเผชิญหน้าในฐานะคู่แข่งทาง

⁵ มาจากนิยามของนักวิชาผู้ชำนาญด้านกรีกโบราณ G.B. Kerferd และ W.K.C. Guthrie คำ 'sophist' มีรากศัพท์มาจากคำว่า 'sophistes' หรือ 'sophos' หมายถึงความฉลาดโดยมีนัยถึงการเป็นผู้เชี่ยวชาญ (expert/professional) ผู้รู้ (sage) ภายใต้บริบทภูมิปัญญาของกรีกโบราณในช่วงศตวรรษที่ห้าก่อนคริสตกาลมีความหมายถึงบุคคลผู้มีจินตภาพ สามารถหยั่งรู้ (insight) เหมือนกับโหราจารย์และกวี โดยในบทสนทนา Protagoras ทางด้านของโปรทาโกรัสเองกล่าวเชื่อมโยงความเป็นโซฟิสต์ว่าเป็นศิลปะที่มีมาตั้งแต่ยุคโบราณก่อนหน้าเขา แต่ดำเนินการอย่างลับๆและซ่อนอยู่ในรูปของกวีนิพนธ์ของโฮเมอร์ เฮสิียด โซไมนีเดสหรือแม้แต่ในรูปของลัทธิความเชื่ออย่าง Orpheus และ Musaeus โปรดดูบทสนทนา Plato, *Protagoras*, trans. with intro. and notes by C.C.W. Taylor (Oxford: Oxford University Press, 2002): 316d-e. สำหรับงานคลาสสิกที่ศึกษาและตีความอธิบายกระบวนกรโซฟิสต์ได้แก่ Kerferd. G. B. *The Sophistic Movement* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981).

ความรู้⁶ กับกระบวนการโซฟิสต์ ซึ่งตัวของกระบวนการโซฟิสต์มีสถานะของการเป็นภูมิปัญญา ซึ่งเป็นผลผลิตที่มีการพัฒนาต่อเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านศิลปวิทยาการของกรีกยุคคลาสสิก โดยมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่มุขมนตรีของนครเอเธนส์แห่งไอโอเนียน (Ionian) มุ่งให้ความสนใจในการอธิบาย (logos) เพื่อเข้าใจถึงองค์ประกอบของโลกทางกายภาพแทนที่คำอธิบายในรูปตำนานและปกรณัมที่มีมาก่อนหน้า (mythos) ในขณะที่กระบวนการโซฟิสต์ให้ความสนใจในเรื่องของเงื่อนไข ปัจจัย สภาวะและองค์ประกอบของผู้คนที่มาอยู่อาศัยร่วมกัน ทั้งในสถานะของมนุษย์และสัตว์การเมือง ที่ก่อให้เกิดการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนการเมือง ในแง่นี้ความคิดและความรู้ของกระบวนการโซฟิสต์ถือได้ว่าเป็นหน่ออ่อนให้กับความรู้ทางปรัชญาการเมืองที่จะเกิดขึ้นตามมา

ในช่วงเวลาเดียวกันบริบทของชุมชนการเมืองของกรีกโบราณในช่วงหลังการปฏิรูปของรัฐบุรุษเปอร์คลีส (Pericles) ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการเมืองการปกครองมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ทางด้านของพลเมืองเองก็มีความประสงค์และต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการบ้านเมือง ทำให้มีความจำเป็นต้องมีทักษะความรู้ทางการพูดจาในเชิงโน้มน้าวชักจูงและเรื่องของการให้เหตุผลให้ผู้ฟังหรือคนส่วนใหญ่เห็นคล้อยตาม ตลอดไปจนถึงบรรดานักการเมืองที่ต้องการประสบความสำเร็จ มีชื่อเสียงในทางการเมือง หรือได้รับตำแหน่งหน้าที่ทางการเมือง ก็ต้องมีศิลปะในเชิงวาทศิลป์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการกรุยทาง ในแง่นี้กระบวนการโซฟิสต์จึงได้ประโยชน์จากการขยายตัวของระบอบประชาธิปไตยนครรัฐเอเธนส์ ในทางกลับกันกระบวนการโซฟิสต์ก็มีส่วนในการช่วยเหลือและส่งเสริมให้ระบอบและกระบวนการประชาธิปไตยนครรัฐเอเธนส์เกิดการพัฒนา

กระบวนการโซฟิสต์จึงเกิดขึ้นและขยายตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักการเมืองเอเธนส์ การให้การศึกษาและความรู้ของกระบวนการโซฟิสต์จัดได้ว่าเป็นการขยายความรู้ให้แก่ชาวกรีก แต่เป็นความรู้ที่ได้มาจากการซื้อขาย เรียกได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในทางภูมิปัญญาที่ไม่เคยมีมาก่อน โดยที่พฤติกรรมในลักษณะการปฏิบัติตนเป็นพ่อค้าผู้เร่ขายความรู้ เป็นการแปลงความรู้มาเป็นสินค้าประเภทหนึ่ง ตัวของโซฟิสต์จึงจัดเป็นสินค้าที่มีชีวิตและการให้ความรู้ที่ค่อนข้างสำเร็จรูป (made to order knowledge) อยู่ในลักษณะเมื่อเรียนเสร็จเดินออกมาจากห้องเรียนก็สามารถนำสิ่งที่ได้เรียนมาไปใช้งานในชีวิตจริงได้ (ready to use) ทักษะในด้านลบของโสเกรตีสที่มีต่อกระบวนการโซฟิสต์ปรากฏอยู่ในบทสนทนา Phaedrus ให้เฟดรัสสนทนากับโสเกรตีสถึงเรื่องความสามารถ ความเชี่ยวชาญของนักวาทศิลป์โดยไม่ต้องรู้ว่าสิ่งที่ตัวเองกำลังพูดหรือแสดงออกไปนั้นเป็นความรู้ที่แท้จริงหรือไม่ ยกตัวอย่างเช่น อาจไม่รู้ว่าความรู้ที่เกี่ยวกับความยุติธรรมนั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง ขอเพียงแค่

⁶ อย่างไรก็ตามภาพลักษณ์ของโสเกรตีสหากพิจารณาจากเนื้อหาในละครสุนทรพจน์กรรม 'The Clouds' ของอริสโตฟานีสไม่แตกต่างไปจากพวกโซฟิสต์

การแสดงออกหรือทำให้มันดูเสมือนว่ายุติธรรม (seem just) โดยเฉพาะต่อหน้าผู้คนจำนวนมาก และการทำให้ผู้ฟัง ผู้รับเกิดอารมณ์และความคิดที่คล้อยตามจนแยกไม่ออกระหว่างสิ่งที่เป็นความจริง (true) กับความจริงแท้ (the truth)⁷ จึงเป็นความรู้ที่มุ่งจัดการกับอารมณ์ ความรู้สึกมากกว่าจะเป็นความรู้ที่นำไปสู่การเกิดเหตุผลและสติปัญญา

เรื่องของรายละเอียดในองค์ความรู้ที่เหล่าโซฟิสต์ให้การศึกษาแก่ชาวเอเธนส์นั้น นำไปสู่การตั้งคำถามและข้อสงสัยจากนักปรัชญาทั้งจากโสเครตีสและเพลโต ทั้งสองให้ความสำคัญกับความรู้ในฐานะที่มันเป็นสาระหลัก มีผลสำคัญทำให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีและสมบูรณ์แบบ จะต้องเป็นความรู้ที่มีความเหมาะสมกับการพัฒนา โน้มนำผู้ศึกษาไปสู่ความสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นทั้งในทางจิตใจและการปฏิบัติตัวที่ดีมีความเหมาะสมได้หรือไม่ อีกทั้งประเด็นที่มีความสำคัญต่อมาในเรื่องของคุณธรรม ความดีงามและการปฏิบัติต่อตัวเองและกับบุคคลอื่นนั้น (virtue/moral excellence) เป็นเรื่องที่สามารถเล่าเรียน สอนกันหรือถ่ายทอดออกมาในรูปของความรู้เหมือนกับที่กระบวนการโซฟิสต์ได้อ้างและดำเนินการอยู่ได้หรือไม่ โดยประเด็นที่เห็นต่างในข้างต้นนี้กลายมาเป็นความขัดแย้งที่ดำเนินอยู่ในลักษณะของการโต้เถียงและการหักล้างกันทางความคิด ปรากฏอยู่ในบทสนทนาและในรูปของจดหมาย (epistles) อีกหลายชิ้นของเพลโต โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทสนทนา Protagoras, Sophist, Gorgias, Meno และ Theaetetus⁸

ศาสตราจารย์ด้านคลาสสิก C. W. Taylor อธิบายถึงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างการสนทนาของโสเครตีสกับกระบวนการโซฟิสต์ แม้ว่าจะเป็นการโต้เถียงแต่ก็ดำเนินไปในลักษณะของความร่วมมือและการช่วยเหลือระหว่างกัน (co-operative) คู่สนทนาของโสเครตีสจึงอยู่ในสถานะของเพื่อนที่มีความเท่าเทียมกัน สนทนาบนพื้นฐานของความเป็นมิตรภาพมากกว่าจะเป็นคู่แข่งหรือคู่ต่อสู้ อีกทั้งยังเป็นการสนทนาเพื่อไปสู่เป้าหมาย ซึ่งก็คือการพยายามแสวงหานิยามและคำตอบที่ทั้งสองฝ่ายมีความพึงพอใจ จนเกิดความรู้ร่วมกัน ส่วนการหักล้างความคิดของคู่สนทนามีขึ้นเพื่อให้คู่สนทนาสามารถสลัดออกไปจากความคิดเดิม ซึ่งแตกต่างไปจากรูปแบบและเทคนิคของกระบวนการโซฟิสต์ที่เป็นไปในลักษณะของการแข่งขันเพื่อเอาชนะฝ่ายตรงกันข้าม มองคู่สนทนาเป็นแค่เพียงคู่ต่อสู้ ซึ่งจะต้องมีพยานมารับรู้และมีการตัดสินผลแพ้ชนะออกมา ดังจะเห็นได้จากบทสนทนา

⁷ Plato, *Phaedrus*: 260a-b.

⁸ กล่าวได้ว่าบทสนทนาหลายบทสนทนาของเพลโตคือความพยายามในการตั้งข้อสงสัยในเรื่องความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก ค่านิยมและกรอบกติกาในเรื่องการอยู่ร่วมกันของผู้คนในนครรัฐเอเธนส์ ตั้งแต่เรื่องความศรัทธา ความเคร่งศาสนาในบทสนทนา Euthyphro การพิจารณาตัดสินคดีความของศาลประชาชนในบทสนทนา Apology ความคิดที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายและพันธะทางการเมืองใน บทสนทนา Crito และศิลปะทางด้านวาทศิลป์ของนักการเมืองในบทสนทนา Gorgias

Protagoras ฝ่ายของ Hippias เสนอให้มีการเลือกประธานและกรรมการในการแข่งขันขึ้นมา⁹ นอกจากนี้โสเครตีสได้ใช้สถานที่สาธารณะซึ่งเป็นพื้นที่เปิดกว้างอย่างตลาด (agora) มาเป็นแหล่งพบปะพูดคุยสนทนากับชาวบ้านที่เขาเจออย่างเสมอหน้าโดยไม่มีการเลือกสถานะ เพศ อายุและชนชั้น ซึ่งล้วนแล้วแต่ถูกซักถามจากโสเครตีสทั้งสิ้น¹⁰ ในขณะที่ทางกลุ่มโซพิสต์มีสถานที่เรียนเฉพาะและยังมีให้ผู้เรียนจ่ายค่าเล่าเรียนด้วย

โสเครตีส : การศึกษาเพื่อความรู้ในการรู้จักตนเอง

โสเครตีสมีความสำคัญในฐานะนักปรัชญาผู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนในด้านรูปแบบการแสวงหาความรู้ของกรีกโบราณจากเดิมที่เน้นไปยังโลกภายนอกมาสู่โลกภายใน คือจากก่อนหน้าที่ความสนใจในการแสวงหาความรู้เกิดขึ้นจากนักปรัชญาธรรมชาติ (natural philosophers)¹¹ จากความพยายามที่จะหาคำตอบในเชิงของการคาดคะเน (speculative) จัดเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับที่มาและองค์ประกอบหลักหรือปฐมธาตุ (arche: the first element) ของธรรมชาติหรือโลกทางกายภาพ ดังตัวอย่างของธาเลสแห่งไมเลตุส (Thales of Miletus) มีสมมติฐานว่าองค์ประกอบหลักของโลกคือน้ำ¹² แต่ด้านของโสเครตีสเขาก็กลับไม่สนใจการแสวงหาความรู้จากโลกทางกายภาพ สำหรับโสเครตีส โลกภายในหรือจิตวิญญาณของมนุษย์ต่างหากเป็นสิ่งที่น่าสนใจและมีความสำคัญกว่าโลกทางกายภาพภายนอก¹³ เหมือนอย่างที่ซีเซโร (Cicero) นักปรัชญาการเมืองคนสำคัญของโรมัน กล่าวถึงโสเครตีสในฐานะของการเป็นบุคคลที่สร้างความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ด้วยการนำปรัชญาจากที่เคยอยู่บนสวรรค์ลงมาสู่บ้านเรือนของผู้คน

⁹Plato, *Protagoras*: 338a-b.

¹⁰Plato, *Apology*: 33a-b.

¹¹ คำว่า ‘ธรรมชาติ’ (nature or physis) ในภาษากรีกโบราณมีความหมายถึงการเจริญเติบโต (growth) ที่แยกออกจากสิ่งของอย่างเช่นรองเท้า แก้วและสิ่งก่อสร้างที่ไม่มีการเจริญเติบโต มันจึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้าง (made) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ (by nature) แต่เป็นโดยการสรรค์สร้าง (by art)

¹² Anthony Kenny, *A New History of Western Philosophy. In Four Parts* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 11-13.

¹³ ในบทสนทนา Phaedrus 230d-e. โสเครตีสอธิบายแก่เฟดรัสว่าสาเหตุที่ตัวเขาไม่ค่อยออกเดินทางไปไกลกว่ากำแพงเมืองเนื่องมาจากภูมิประเทศ พืชพรรณต้นไม้แม้ว่าจะมีความสวยงาม ก่อให้เกิดความรื่นรมย์ แต่ในการแสวงหาความรู้ที่เขาอุทิศตัวนั้นธรรมชาติกลับเปล่าประโยชน์ ตัวเขาเองไม่ได้ความรู้และเรียนรู้จากมันเลย มีแต่กับผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองเท่านั้นที่โสเครตีสสนใจและให้ความรู้แก่เขาได้

สำหรับโสเครตีส การรู้จักตนเองมีความหมายถึงการที่มนุษย์รู้จักตนเองในสถานะของความเป็นมนุษย์ เป็นการรู้ถึงขีดจำกัดหรือข้อจำกัดของความเป็นมนุษย์ (know you limit/boundary) เป็นความรู้ในแบบมนุษย์ที่ไม่อาจไปต่อกรกับสถานะที่อยู่เหนือมนุษย์ไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเทพเจ้า (mortal knows mortal) นอกจากนี้นับตั้งแต่โสเครตีส เขาได้แยกกิจกรรมทางปัญญาออกจากกิจกรรมอื่น ที่ความแตกต่างระหว่างนักปรัชญากับมนุษย์ทั่วไปอยู่ที่การเป็นบุคคลที่มีความฉงนและสงสัยอยู่เสมอ (wonder and puzzle)¹⁴ โสเครตีสเชื่อว่าหากเรามีความฉงนและสงสัยสรรพสิ่งต่าง ๆ ทำให้เราไม่รู้ (ignorance) ความไม่รู้จึงเป็นสิ่งที่นำไปสู่การแสวงหาความรู้อยู่เสมอ¹⁵ ความไม่รู้จึงมีความสำคัญในฐานะของการเป็นจุดเริ่มต้นของความเป็นนักปรัชญา

การแสวงหาความรู้ของโสเครตีสเริ่มต้นขึ้นจากบุคคลผู้นั้น จะต้องบังเกิดความตระหนักรู้ถึงความเป็นอยู่ของตัวเอง ผ่านทางสุภาษิตที่ว่า ‘จงรู้จักตนเอง’ (know thyself)¹⁶ เพื่อนำไปสู่การชำระล้างความรู้เดิมที่บุคคลผู้นั้นมีอยู่ รวมไปถึงเกิดการตรวจสอบถึงความรู้ที่บุคคลผู้นั้นมีและยึดถืออยู่นั้นเป็นความรู้ในลักษณะใด ดำรงอยู่ในสถานะของการเป็นความรู้ที่แท้จริง มีความสมบูรณ์และถูกต้องหรือไม่ หรือมันอาจเป็นเพียงความคิดเห็น มีเรื่องของอคติ อารมณ์เข้ามาเจือปนและเกิดมาจากความรู้สึกเท่านั้นแต่กลับไปทักท้วงและให้ความสำคัญกับมันว่าเป็นถึงความรู้

ดังนั้นสุภาษิต ‘จงรู้จักตนเอง’ จึงเป็นการรู้จักที่ทำให้บุคคลผู้นั้นเปลือยเปล่าเรือนกายแห่งความรู้ของตนเองต่อหน้าตนเอง และเกิดตามมาด้วยการตระหนักรู้ในลักษณะที่ว่า ‘ข้าพเจ้ารู้ว่าข้าพเจ้าไม่รู้อะไรเลย’ (I know that I know nothing.) เพื่อจะได้ไม่เกิดการยึดติดอยู่กับความรู้เก่า จะได้เกิดการเรียนรู้และรับรู้เอาความรู้ใหม่ๆ แต่หากคิดเอาว่าตัวเองรู้ (ดี) แล้วก็ไม่จำเป็นต้องพยายามดำเนินการขวนขวายและแสวงหาความรู้ใหม่¹⁷

¹⁴ ในบทสนทนา Theaetetus 155d ‘this wondering : this is where philosophy begins and nowhere else.’

¹⁵ Aristotle, ‘Metaphysics’ 982b-983a in *The Basic Works of Aristotle*, ed. Richard McKeon (New York: The Modern Library, 2001).

¹⁶ เป็นคำที่แรกเริ่มกรีกได้รับมาจากอียิปต์ ‘Man, know thyself, and you are going to know the gods.’ ต่อมาได้ปรากฏอยู่ในวิหารเทพเจ้าอพอลโล (Apollo) ที่เดลฟี (Oracle of Delphi) โดยที่คำ ‘know thyself’ มีการสลักอยู่คู่กับคำว่า ‘Nothing in excess’ (อย่างไรก็ตามคติพจน์ที่มหาวิหารเดลฟี ‘Delphi maxim’ มีจารึกอยู่เป็นจำนวนมากถึง 147 คติพจน์) จนกลายมาเป็นคำกล่าวที่ติดปากชาวเอเธนส์ที่เดินทางไปบูชาวิหารเทพเจ้าอพอลโล (โปรดดูบทสนทนา Protagoras ของเพลโต 343b และในบทสนทนา Phaedrus: 229e-230a) ในส่วนของผู้ศึกษาพิจารณาว่าคำ ‘จงรู้จักตนเอง’ ถูกโสเครตีสใช้ในในเรื่องที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปของผู้คน มีนัยในทางจริยธรรม (ethical implication) ได้ส่งผลถึงรูปแบบการสร้างความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองและขยายไปสู่การกำหนดความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นขึ้นมา

¹⁷ เป็นอิทธิพลที่ส่งผลต่อรูปแบบในการสารภาพบาปของคริสตชนในคริสตศาสนาที่เกิดขึ้นหลังจากโสเครตีสหลายร้อยปี

การรู้จักตนเองของโสเครตีสจึงเป็นการแยกแยะความรู้ออกจากสิ่งที่ไม่ใช่ความรู้ ซึ่งเชื่อมโยงกับการให้นิยามความหมายของการมีชีวิตที่มีคุณค่าต่อมาว่า ‘การมีชีวิตที่ปราศจากการตรวจสอบ คือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากคุณค่า’ (the unexamined life is not worth living for men)¹⁸ คือคำแนะนำและคำสอนที่ให้กับบุคคลผู้นั้นได้เกิดการพิจารณาองย้อนกลับเข้ามาพิจารณาและสำรวจความรู้ที่ตัวเองมีอยู่

‘ความรู้ในความไม่รู้’ ที่โสเครตีสสร้างขึ้นมานั้นสะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์เราเป็นสัตว์ประเภทเดียวที่มีสำนึกในขีดจำกัดของความรู้ (limit of knowledge) กล่าวคือตัวเอง ‘รู้ว่ารู้’ และ ‘รู้ว่าไม่รู้’ รวมไปถึงมีความเข้าใจในเรื่องของการแยกแยะความรู้ (value judgement) ในลักษณะที่รู้ว่าความรู้ประเภทไหนที่สามารถทำให้ผู้นั้นมีความสุข นำมาถึงความทุกข์ ความเดือดร้อน ใช้เพื่อการพัฒนาและแก้ปัญหาชีวิตอีกทั้งช่วยเหลือเป็นประโยชน์ต่อสังคมการเมือง ในอีกด้านหนึ่งก็รู้ว่าความรู้หรือสิ่งที่รู้สามารถสร้างความทุกข์และทำอันตรายให้เกิดขึ้นแก่กับตนเองและสังคมการเมือง ความรู้และการเรียนรู้ดังกล่าวจึงเป็นพื้นฐานและที่มาของการอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนการเมือง ความรู้ที่จะใช้เพื่อรู้จักตนเองจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญนับตั้งแต่โสเครตีสเป็นต้นมา

การเกิดสำนึกถึงขีดจำกัดของความรู้ยังมีนัยสำคัญส่งผลให้เจ้าของความรู้ต้องหันกลับมาตรวจสอบ ด้วยเกิดความสงสัย มีการตั้งคำถาม ตกอยู่ในสถานะที่ไม่แน่ใจและเกิดความไม่ไว้วางใจกับความรู้ที่ตนเองมีอยู่ เพื่อจะได้มีทางแก้ไข เกิดการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมหรือไปสู่ความรู้ที่เหนือกว่าและดีกว่าความรู้เดิม หรือไปหาความรู้ที่มีความสำคัญกว่า (ascending to real knowledge) ที่เป็นการดำเนินควบคู่ไปกับการยกระดับของตัวตนที่พบเห็นได้เป็นเรื่องปกติในความเชื่อและคำสอนทางศาสนาต่าง ๆ ที่เน้นให้ผู้ศรัทธาละเว้นไม่ยึดติดและทำลายตัวตนในทางโลกหรือร่างกายเพื่อที่จะก้าวเข้าสู่ตัวตนที่เหนือกว่าและดีกว่าได้แก่ตัวตนทางจิตวิญญาณ (body and mind) แยกเช่นเดียวกันกับการยกระดับตัวเองในทางความรู้ของโสเครตีส (Socratic hierarchy of values) ประกอบด้วยความดีสูงสุดคือความดีทางด้านจิตวิญญาณ (spiritual goods) ตามมาด้วยการมีสุขภาพร่างกายที่ดี (physical goods) และเรื่องของทรัพย์สินเงินทอง (external goods) ที่ถูกโสเครตีสจัดอยู่ในระดับต่ำสุด

การศึกษาของโสเครตีส ยังกินความหมายถึงการไปตรวจสอบความรู้ของผู้อื่น ดำเนินไปในลักษณะของการเป็นคู่สนทนา เพื่อที่จะได้รู้ว่าสิ่งที่คู่สนทนาของเขากล่าวหรือพูดออกมานั้นเป็นความรู้ที่แท้จริงหรือไม่ หรือเป็นเพียงเสมือนหนึ่งว่าเป็นความรู้ ทำให้ทักท้วงเอาเองว่าตัวเองเป็นผู้รู้ ผู้มีสติปัญญา (seemed) ซึ่งมันเป็นสิ่งที่เกิด

¹⁸ Plato, Apology: 38a. มีเนื้อหาก่อนหน้าคำพูดนี้คือ ‘ถ้าข้าพเจ้าจะกล่าวว่าสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดสำหรับบุคคล คือการได้สนทนาในเรื่องคุณธรรมในทุก ๆ วัน และรวมไปถึงสิ่งต่าง ๆ ที่พวกท่านทั้งหลายได้ยินข้าพเจ้าดำเนินการสนทนาพร้อมการตรวจสอบตัวข้าพเจ้าและผู้อื่น’

ขึ้นกับคนส่วนใหญ่ของชุมชนหรือผู้คนที่โสกราตีสสนทนาด้วย ความรู้ของโสกราตีสจึงเป็นความรู้ในการแยกแยะระหว่างสิ่งที่บุคคลแสดงออกมา ที่ดูเสมือนหนึ่งว่าตนเองมีความรู้ แต่ในความเป็นจริงหรือเมื่อโดนทางโสกราตีสซักถามเพื่อตรวจสอบดูกลับปรากฏว่าไม่ได้มีความรู้ที่แท้จริง¹⁹ ทำให้การหักล้างความคิดเดิมเป็นการนำผู้สนทนาไปสู่สภาวะของความฉงนงงวย (aporia)²⁰ เหมือนอย่างที่โสกราตีสตั้งข้อสังเกตในเรื่องดังกล่าวไว้ว่า

‘ข้าพเจ้ามีความชาญฉลาดกว่าผู้คนที่ทั้งหลาย อันเนื่องจากพวกเขาไม่รู้จักสิ่งที่สูงส่งและความดีงาม (noble and good) แต่กลับคิดว่าตนเองรู้บางสิ่งบางอย่างขณะที่เขาไม่รู้เลย ส่วนข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่รู้และไม่กลับคิดว่าตนเองรู้ ข้าพเจ้าจึงมีแนวโน้มที่จะมีความชาญฉลาดกว่าบุคคลเหล่านั้นในเรื่องใด ๆ ก็ตามที่ข้าพเจ้าไม่รู้ ข้าพเจ้าก็ไม่คิดว่าตนเองรู้’²¹ หากวิเคราะห์และพิจารณาจากคำเตือนของโสกราตีสทำให้เกิดการตั้งคำถามกับทั้งตัวเจ้าของความรู้และความรู้ดี ๆ ก็ตามที่ไม่มีการตรวจสอบอาจอยู่ในสถานะของการเป็นความรู้ที่ถูกถ่ายทอด อบรมและสั่งสอนให้รู้กันมาแบบผิด ๆ ส่งผลกลายมาเป็นความรู้ที่เป็นอันตราย ในลักษณะของการสร้างความเสียหายทั้งกับผู้ที่เป็นเจ้าของความรู้และต่อบุคคลที่เข้ามารับความรู้และอาจส่งผลกระทบออกไปสู่สังคมวงกว้างได้ในที่สุด²² ผลกระทบหากเราปฏิบัติต่อความรู้ในลักษณะของความเชื่อมั่นก็จะกลายสภาพเปลี่ยนมาเป็นคำสอน ลัทธิและอุดมการณ์ที่ตายตัวไปในที่สุด

คุณธรรมคือความรู้ (virtue is knowledge) และนำมาสู่ความดีและความสุข

คุณธรรมของโสกราตีสตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า ‘ไม่มีใครจงใจทำความผิด’ (no one deliberately does wrong) นั้นความหมายว่า ถ้าบุคคลผู้หนึ่งมีความรู้เขาก็จะไม่ลงมือกระทำผิดหรือลงมือทำสิ่งที่ไม่ดีและปฏิบัติความชั่ว ซึ่งอาจเป็นอันตรายทั้งกับตัวเอง ผู้อื่นและสังคม ดังนั้นหากมีความรู้ก็คงไม่มีใครเป็นคนชั่ว หรือมีความรู้

¹⁹ Plato, Apology: 21d-22b.

²⁰ Hans-George Gadamer, *The Idea of the Good in Platonic-Aristotelian Philosophy*, trans. and intro. P.C. Smith (New Haven: Yale University Press, 1986), 34.

²¹ Plato, Apology: 21d. ‘that I do not think I know what I do not know.’

²² ในบทสนทนา Gorgias ฝ่ายของ Gorgias เชื่อว่าทุกศาสตร์ ทุกอาชีพและทุกความเชี่ยวชาญต้องอาศัยความรู้ทางด้านวาทศิลป์ ใช้เป็นเครื่องมือ เป็นวิธีการเพื่อโน้มน้าวและชักจูงใจผู้ฟัง แม้แต่ทางด้านนายแพทย์ก็ยังคงพูดเพื่อหว่านล้อมคนไข้ให้ปฏิบัติตามคำแนะนำ ขณะที่เพลโตคัดค้านความรู้ในเชิงวาทศิลป์ว่าเป็นแค่เพียงความต้องการของนักพูด มีเป้าหมายให้คนฟังเชื่อและเห็นด้วย คล้อยตาม การพูดในช่วงระยะเวลาสั้น จึงเป็นแค่การใช้เทคนิค วิธีการและกลยุทธ์ มันจึงเป็นเพียงการปลุกฝังความเชื่อ ที่อาจจะผิดหรือถูกก็ได้ แต่ไม่ได้เป็นการให้ความรู้แก่ผู้ฟัง ส่วนการให้ความรู้เป็นสิ่งที่เพลโตพิจารณาว่าต้องใช้ระยะเวลายาวนานในการเรียนรู้

ว่าเป็นความชั่วก็คงจะไม่ลงมือทำความชั่ว เนื่องจากมันเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ มีแต่จะทำให้เกิดปัญหาและไม่ทำให้เกิดชีวิตที่ดี การปฏิบัติตนดีจึงมีความเชื่อมโยงกับคุณธรรม ในฐานะที่คุณธรรมคือความรู้ (virtue is knowledge) จึงเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนให้อยู่ในความรู้จักพอประมาณ (prudence/moderate) กล่าวคือไม่ปฏิบัติตัวให้เกิดความสุดโต่งไปทางด้านใดด้านหนึ่งในลักษณะที่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป และคุณธรรมในเรื่องของความยุติธรรม ทำให้บุคคลผู้นั้นปฏิบัติตนอยู่ในความยุติธรรม เป็นคนที่มีความยุติธรรม (justice to just person) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักการทางปรัชญาของเพลโต ในเรื่องที่คุณคนผู้นั้นจะต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ‘แบบ’ (form/ideal) ของสิ่งต่าง ๆ เสียก่อน จึงจะสามารถลงมือปฏิบัติตามแบบที่ตนเองรู้หรือมาจากการใช้สติปัญญาและเหตุผล

โสกราตีสยังให้ความสำคัญกับความรู้คือคุณธรรม (virtue is knowledge) ที่มีคุณค่าและความสำคัญ ตั้งแต่การสอนให้รักในความรู้ ที่จะต้องหมั่นคอยแสวงหาความรู้ในฐานะของการเป็นนักปรัชญา ความรู้จึงมีความหมายและความสำคัญในตัวของมันเอง²³ ความรู้ نابุคคลผู้มีความรู้ไปสู่การรู้จัก ความเข้าใจและรู้ทันตัวเอง (know thyself) ในลักษณะของการรู้ถึงขีดจำกัดหรือข้อจำกัดของความรู้ รวมไปถึงการรู้ว่าตัวเองยังไม่รู้อะไร (อีกมาก) เพื่อที่จะได้รับเอาความรู้ใหม่ ๆ เข้ามาตลอดจนถึงการไม่ยึดติดกับความรู้ จนไม่อาจเปลี่ยนแปลงหรือแสวงหาความรู้ใหม่ไม่ได้ (dogma) เพื่อประโยชน์ในการวิพากษ์ความรู้เดิมเพื่อจะได้เกิดความรู้ใหม่ ก้าวข้ามไปสู่ความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งเป็นความรู้ที่ดีกว่า ก้าวหน้าขึ้นกว่าความรู้เดิม ในแง่นี้ โสกราตีสจึงเตือนเราไม่ให้ตกเป็นทาสของความรู้ ส่วนความรู้คือคุณธรรม ก็จะต้องมีความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนว่าคุณธรรมสำหรับชาวกรีกโบราณคือคุณสมบัติที่มุ่งสร้างความเป็นเลิศให้กับมนุษย์ (virtue/arête or human excellence) คุณธรรมที่สร้างความเป็นเลิศให้กับบุคคลนั้นประกอบด้วย ความรู้ (knowledge) ความกล้าหาญ (courage) ความรู้จักพอประมาณ (prudence/moderation) และความยุติธรรม (justice) ที่รู้จักกันในชื่อเรียกของคุณธรรมหลักสี่ประการ (four cardinal virtues) เป็นความรู้ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสุขและการมีชีวิตที่ดี

ยกตัวอย่างของความรู้ในความพอประมาณหรือรู้จักความพอดี (moderation) ในตัวมันเองนั้นคือการรู้จักตนเอง การรู้เท่าทันตนเอง คือรู้ว่าตนเองยังขาดในเรื่องใดหรือสิ่งใดและรู้ว่าตัวเองมีความสุดโต่ง²⁴ ปฏิบัติตนจน

²³ ความสุขเกิดขึ้นมาจากการเสพความรู้

²⁴ การรู้จักความพอประมาณ ถือเป็นปฏิบัติตนในการใช้ชีวิตปกติประจำวันอย่างเช่นนักปรัชญาเฮราคลิตุส (Heraclitus) แนะนำให้รับประทานอาหารเช้าในเวลาหัว ให้รับประทานแต่พออิ่ม เวลาออกกำลังกายก็อย่าหักโหมเพราะจะทำให้เกิดการบาดเจ็บแทนที่จะได้ประโยชน์กลับเกิดโทษแทน

เกินความพอดีในเรื่องใดและสิ่งใดเหมือนกับสุภาษิตที่มีความสำคัญอีกสุภาษิตหนึ่งคือ ‘อย่าเกินความพอดี’ (nothing in excess) ยกตัวอย่างเช่นความรู้ที่บุคคลมีนั้น หากไม่รวมกับความกล้าหาญเข้ามาก็จะเป็นความรู้ที่ไร้ประโยชน์ คือมีความรู้แต่ไม่มีความกล้าหาญในการแสดงหรือพูดมันออกมา ก็เป็นเพียงแค่นั่นที่อยู่ในความกลัวไม่กล้าแสดงออกในสิ่งที่ตนเองรู้ (cowardice) ในทางกลับกันหากบุคคลใดมีแต่เพียงความกล้าหาญแต่ปราศจากความรู้หรือเรื่องของสติปัญญามาช่วย มาคอยกำกับเอาไว้ก็จะแสดงออกมาจนกลายเป็นบุคคลประเภทกล้าบ้าบิ่น (foolhardiness) ซึ่งอาจตกเป็นเพียงเครื่องมือของบุคคลผู้มีสติปัญญาและเล่ห์เหลี่ยมไปก็ได้ โดยการเป็นบุคคลผู้ที่ใช้ความรู้และความกล้าหาญได้อย่างประสานสอดคล้องได้นั้น (harmony) จะต้องมีคุณธรรมในเรื่องของความรู้จักพอประมาณ ไม่ปฏิบัติหรือดำเนินชีวิตไปในทางที่ สุดโต่งทางใดทางหนึ่ง หรือในกรณีของการเป็นบุคคลที่มีความโอบอ้อมอารี แสดงออกถึงความมีน้ำใจ (generosity) ทั้งกับบุคคลอื่นและกับตนเองได้นั้น บุคคลผู้นั้นจะต้องมีความรู้ที่ใช่แยกแยะให้ออกระหว่างเรื่องของความตระหนี่ (stinginess) กับความสุรุ่ยสุร่าย (profligacy) หรือในเรื่องของมิตรภาพ (friendship) ก็จะต้องแยกแยะให้ออกระหว่างความเฉยเมย (standoffishness) กับการประจบสอพลอ (obsequiousness)

โสเกรตีสเน้นว่าคุณธรรมต่าง ๆ ต้องใช้ประกอบกันจะแยกเฉพาะส่วนแล้วปฏิบัติไม่ได้ เพราะจะไม่ทำให้เราเข้าใจถึงสาระสำคัญของธรรมชาติของคุณธรรม (nature of virtue) ยกตัวอย่างเช่นเรื่องของความกล้าหาญ บุคคลที่มีความกล้าหาญสามารถประสบความสำเร็จในสนามรบ ได้รับการยกย่องว่าเป็นทหารที่ดึกรบเก่ง ได้รับการสรรเสริญมีชื่อเสียงและเกียรติยศ แต่หากเขาไม่มีคุณธรรมในเรื่องของความพอดีมากำกับคู่ด้วย ในที่สุดเขาอาจจะตกเป็นทาสของความอยากของตนเองได้ หรือในกรณีของการเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (piety) บุคคลผู้ที่ได้ชื่อว่าปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนกิจได้อย่างถูกต้อง (pious man) จะต้องมีความรู้จักพอประมาณในสิ่งที่ตัวเองให้ความเคารพ เพื่อที่จะได้ยอมรับว่าในโลกนี้บุคคลผู้อื่นก็มีความเชื่อและความศรัทธาในสิ่งที่แตกต่างจากเราไป จำเป็นต้องปฏิบัติตัวด้วยการให้เกียรติกับบุคคลอื่น ไม่มีการตั้งข้อรังเกียจ กล่าวในภาษาความคิดทางการเมืองสมัยใหม่ก็คือ บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพในความเชื่อและการนับถือศาสนา มีความอดทนอดกลั้นต่อความเชื่อและศรัทธาที่ต่างออกไป (toleration) ไม่เช่นนั้นจะกลายมาเป็นผู้ศรัทธาประเภทที่บ้าคลั่ง (fanaticism) ยอมรับไม่ได้กับความเชื่อหรือความศรัทธาที่แตกต่างไปจากเรา สำหรับโสเกรตีส บุคคลผู้ที่มีคุณสมบัติของคุณธรรมหลักในข้างต้นนี้ คือ บุคคลที่รู้จักตนเอง ดูแลปกครองตนเองได้และมีความสามารถเป็นนายตนเอง (autonomous)²⁵

²⁵ คือความสามารถในการสร้างกฎหรือระเบียบแบบแผนให้กับตัวเอง มาจาก ‘auto’ กับ ‘nomos’

ความรู้ของโสเครตีสจึงจัดได้ว่าเป็นความรู้ที่มีความเกี่ยวข้องและแยกไม่ออกกับการดำเนินชีวิต มีเป้าหมายไปสู่การมีชีวิตที่ดี ดำรงอยู่ภายใต้คุณธรรมและความสุข (philosophy as a way of life) คุณธรรมจึงเป็นเรื่องของความรู้และคำแนะนำที่สามารถนำมาปรับและประยุกต์ใช้กับตนเองและการอยู่อาศัยร่วมกับบุคคลอื่นในชุมชนการเมือง ทำให้สถานะของปรัชญาและความรู้ของโสเครตีสจึงไม่ได้เป็นสิ่งที่เลื่อนลอยอยู่ห่างไกลออกไปจากชีวิตจริง (abstract thought)²⁶ สอดคล้องกับที่เซโนฟอนบรรยายถึงการปฏิบัติตัวของโสเครตีสไว้ว่า

‘เขาคือแบบอย่างของบุคคลที่สร้างวินัยให้กับตัวเองอย่างดีที่สุด ทั้งในเรื่องทางเพศและเรื่องกิเลสความอยาก นอกจากนี้โสเครตีสยังเป็นมนุษย์ที่มีร่างกายซึ่งสามารถทนทานรับมือกับความหนาวเย็นและความร้อนได้อย่างถึงที่สุด พร้อมเผชิญกับความทุกข์อย่างลำบากนานับประการ ในที่สุด โสเครตีสฝึกฝนตัวเองให้เกิดความรู้จักพอประมาณกับความต้องการ เห็นได้จากการดำรงชีวิตที่มีความพึงพอใจกับการเป็นเจ้าของสิ่งต่าง ๆ เพียงน้อยนิด’²⁷

คุณธรรมของโสเครตีสเริ่มขึ้นที่ร่างกายของบุคคลผู้นั้น ผ่านการรู้จักดูแลเพื่อฝึกให้ร่างกายมีวินัยและความแข็งแรงรวมถึงการรู้จักควบคุมตนเอง คือรากฐานที่เชื่อมโยงไปสู่การมีจิตวิญญาณที่เข้มแข็ง การฝึกฝนร่างกายเกิดขึ้นทั้งในเรื่องของปากท้อง การนอนและกามตัณหา (lechery) เพื่อไม่ให้ร่างกายมาเป็นนายเราและเราอยู่ในสถานะที่ตกเป็นทาสของความอยากและความต้องการของร่างกาย²⁸ โสเครตีสยังได้ตำหนิบุคคลที่บริโภคเกินความจำเป็น แนะนำให้กินเพื่อมีชีวิตอยู่รอด ไม่ใช่มีชีวิตอยู่เพื่อกิน²⁹ ระวังการออกกำลังกายที่มากเกินไปจนล้า จึงแนะนำให้ดำรงอยู่ในความพอดี ที่ผลจะเกิดประโยชน์แก่ทั้งร่างกายและความสุขเกิดขึ้นแก่จิตใจ

สำหรับโสเครตีสความสามารถในการควบคุมความอยาก การรู้จักเท่าทันไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและการควบคุมของความอยากและอยู่เหนือกิเลสตัณหา เป็นสิ่งที่มักสร้างปัญหาความยากลำบากให้กับมนุษย์ คือการทำให้มนุษย์มีสถานะใกล้เคียงกับเทพเจ้า

²⁶ โปรดดูงานของนักปรัชญาชาวฝรั่งเศส Pierre Hadot, *Philosophy as a Way of Life*, ed. and intro. by Arnold I. Davidson (Oxford: Basil Blackwell, 1995).

²⁷ Xenophon, ‘Memoirs of Socrates,’ in *Conversations of Socrates*, trans. Hugh Tredennick and Robin Waterfield (Harmondsworth: Penguin Books, 1990), 1.1.17-1.2.1. และ 2.1.1.

²⁸ Xenophon, *Memoirs of Socrates*, 1.6.5.

²⁹ Thou shouldst eat to live; not live to eat.

‘ข้าพเจ้ามีความคิดอยู่ตลอดมาว่าการไม่มีการในสิ่งใดเลยคือเทพเจ้า (divine) ส่วนการมีความต้องการให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะเหลือได้นั้น คือวิธีการที่เข้าใจความเป็นเทพเจ้า หากพิจารณาว่าเทพเจ้าคือสิ่งที่ดีที่สุด และสิ่งที่มีความใกล้เคียงกับเทพเจ้าคือสิ่งที่ดีที่สุดรองลงมา’³⁰

นอกจากนี้รูปแบบและวิธีการในการถ่ายทอดความรู้ผ่านการสนทนา ในตัวมันเองคือการแสวงหาความรู้ที่ต่อมารู้จักกันในชื่อ แนวคิดในเชิงกังขาคติ (scepticism) ที่ส่งอิทธิพลต่อนักปรัชญาในยุคต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาในยุคเฮเลนนิสติก (Hellenistic) มาจนถึงนักปรัชญาคนสำคัญของช่วงยุคสมัยใหม่ตอนต้น (early modern) อย่างฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon) ตั้งข้อสังเกตในเรื่องของการแสวงหาความรู้ว่า ‘ถ้ามนุษย์เริ่มต้นด้วยความแน่นอน เขาจะจบลงด้วยความสงสัย แต่ถ้าเขาพอใจจะเริ่มที่ความสงสัย เขาจะจบลงด้วยความแน่นอน’³¹ ทำให้ความเป็นนักปรัชญาที่มีความหมายถึงการรักในความรู้ รักในการแสวงหาความรู้ ต้องดำเนินอย่างต่อเนื่องโดยไม่หยุดในการแสวงหา มัน นักปรัชญาจึงเป็นบุคคลที่ต้องแสวงหาความรู้อยู่ตลอดชีวิตหรือตราบเท่าที่ยังมีลมหายใจอยู่ หากหยุดแสวงหาความรู้เมื่อใดก็ดำรงอยู่ในสถานะที่ไม่ใช่ นักปรัชญาอีกต่อไป ซึ่งอาจจะอยู่ในฐานะของศาสดาหรือไม่ก็พระเจ้าไปเลยที่ไม่ต้องการเรียนรู้ใด ๆ อีกต่อไป

โสกราตีสและเพลโต: คุณธรรมสอนกันได้หรือไม่ ?

ในแง่หนึ่งความรู้และแนวคิดทางด้านการศึกษาศาสตร์ของเพลโต ได้พัฒนาขึ้นมาจากความขัดแย้งที่เพลโตไม่เห็นด้วยกับวิธีการแสวงหาความรู้ตลอดจนรูปแบบของการให้การศึกษาของกลุ่มโซพิสท์ ซึ่งรายละเอียดของความขัดแย้งและการวิพากษ์ปรากฏอยู่ในบทสนทนา Gorgias, Protagoras และ Sophist เกิดเป็นวิวาทะหลักบนพื้นฐานความสงสัยว่า คุณธรรมเป็นสิ่งที่สามารถสั่งสอน ให้ความรู้กันได้หรือไม่ มีปรากฏอยู่ในช่วงต้นของบทสนทนา Meno ว่า ‘โสกราตีสท่านบอกข้าพเจ้าได้หรือไม่ว่าคุณธรรมสามารถสอนกันได้ หรือมันไม่อาจสอนกันได้ แต่เป็นผลมาจากการปฏิบัติ หรือไม่อาจเป็นไปได้ทั้งสองกรณี คุณธรรมอาจเป็นสิ่งที่ผู้คนมีครอบครองโดยธรรมชาติ หรืออาจมีขึ้นได้โดยวิธีการอื่น ๆ’³² หรือแม้แต่คำพูดในเชิงเสียดสีถึงการถ่ายทอดความรู้และสติปัญญาทำได้ง่าย

³⁰ Xenophon, ‘Memoirs of Socrates,’ 1.6.8-9.

³¹ ‘if a man will begin with certainties, he shall end in doubts; but if he will be content to begin with doubts, he shall end in certainties.’ อ้างจาก Anthony Gottlieb, *The Dream of Enlightenment: The Rise of Modern Philosophy* (New York: Liveright Publishing Corporation, 2016), 1.

³² Plato, Meno: 70.

เหมือนกับน้ำที่ถ่ายเต็มจากภาชนะที่เต็มไปสู่ภาชนะที่ว่างได้³³ ส่วนคำตอบที่ได้จากโสกราตีสถึงเรื่องของคุณธรรมและความรู้ในสิ่งต่าง ๆ ว่าสามารถสั่งสอนหรืออบรมถ่ายทอดกันได้หรือไม่นั้น เราจำเป็นเริ่มต้นจากการมีความรู้ในลักษณะของการรู้จักลงไปถึงคุณลักษณะตลอดจนคุณสมบัติของสิ่งนั้น ๆ หรือธรรมชาติของมันเสียก่อนในเบื้องต้น

‘ท่านก็รู้ยู่ว่ามีรสสุ่มเสี้ยวอย่างมากในการซื้อความรู้มากกว่าการซื้อสินค้า หากท่านซื้ออาหารหรือเครื่องดื่มจากร้านค้าริมทางหรือจากพ่อค้า ท่านสามารถบรรจุมันลงไปในภาชนะโดยก่อนที่ท่านจะลงมือกินหรือดื่มมัน เมื่อถือหรือขนส่งจนมาถึงที่บ้านท่านก็สามารถเปิดมันออกมาและเรียกฝ่ายผู้เชี่ยวชาญหรืออาจจะขอคำแนะนำในอาหารที่ท่านซื้อมาว่าจะดื่มหรือจะกินมันอย่างไร ในปริมาณที่มากน้อยเพียงใด จนถึงเรื่องที่จะดื่มกินมันในเวลาใด ดังนั้นจึงไม่มีความสุ่มเสี้ยวในการซื้ออาหาร แต่สำหรับความรู้ท่านไม่อาจนำมันมาบรรจุลงไปในไห ท่านจะต้องตกลงราคาในตอนนั้นและเรียนกันในตอนนั้นกันเลย ในขณะที่เมื่อเวลาผ่านไปท่านก็อยู่กับมันเรียบร้อยไปแล้ว ซึ่งไม่อาจรู้ได้เลยว่าความรู้ที่ท่านได้รับมานั้นจะเป็นคุณหรือโทษอย่างไรบ้าง’³⁴

ส่วนในกรณีผู้ที่เป็นบิดาสามารถสั่งสอนให้ความรู้ในเรื่องที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญ มีทักษะ ประสบการณ์ และมีความถนัดได้ ยกตัวอย่างเช่นด้านของบิดามีอาชีพเป็นช่างต่อเรือได้สอนวิชาและถ่ายทอดความรู้และเทคนิคด้านการต่อเรือให้กับบุตรชายให้มีความรู้ในเรื่องของการต่อเรือ ทำให้บุตรชายได้รับความรู้นั้นมาอยู่กับตัวเอง แต่สำหรับกับบิดาที่มีคุณธรรม มีความยุติธรรม มีจิตใจดีงามและเป็นคนดี คุณธรรมต่าง ๆ ที่บิดามีมานั้นไม่อาจประกันและเกิดความเชื่อมั่นได้ว่าบุตรหลานของเขาจะเป็นคนที่มีคุณธรรมและความดีเฉกเช่นเดียวกับบิดาเคยเป็นมาได้หรือไม่³⁵

The Republic การสร้างรัฐแห่งการศึกษาเพื่อสร้างจิตวิญญาณ

นักปรัชญาการเมืองในยุคแห่งการรู้แจ้งทางปัญญา (Age of Enlightenment) อย่างรุสโซได้กล่าวชื่นชมและยกย่องบทสนทนา The Republic ว่าเป็นหนังสือทางการศึกษาที่ดีที่สุดที่เคยเขียนกันขึ้นมา และเพลโตเองก็มีความประสงค์ที่จะให้บทสนทนา The Republic เป็นเสมือนแม่แบบในการสร้างรัฐทางการศึกษาที่ดีขึ้นมา (the best education state) โดยมีรายละเอียดปลีกย่อยที่ผู้ปกครองจะต้องให้ความสนใจเข้ามาจัดการพร้อมการ

³³ Plato, Symposium: 175e.

³⁴ Plato, Protagoras: 313c-314b.

³⁵ Plato, Protagoras: 324d-e.

ติดตามดูแลและควบคุมอย่างใกล้ชิด ในแต่ละขั้นตอนไม่ให้เกิดความผิดพลาด โดยผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจะต้องผ่านการดูแลและควบคุมจากรัฐตั้งแต่การอบรมเลี้ยงดูใช้ชีวิตร่วมกันตั้งแต่วัยเด็ก การใช้ทรัพย์สินร่วมกัน ใช้ชีวิตที่เป็นครอบครัวเดียวกัน (communal life) เพื่อให้เกิดผลการศึกษาที่ดีและถูกต้องแก่พลเมืองของรัฐขึ้นมา ซึ่งเพลโตเองต้องการสร้างชุมชนที่เกิดความเป็นเอกภาพ ความสงบ (unity and wholeness) ทำให้ เพลโตใช้เรื่องของ ‘ความรู้และปัญญา’ มาเป็นเกณฑ์หลักในการกำหนดวัด ทำการคัดแยกและแบ่งผู้คนในชุมชนการเมือง ตั้งแต่เรื่องของการปฏิบัติหน้าที่ผ่านในเรื่องการรู้จักบทบาทตัวเอง (mind yours own business) การจัดระบบและระเบียบทางชุมชนการเมือง (hierarchical community) เพื่อเป้าหมายในการบังเกิดความยุติธรรม ซึ่งเพลโตเชื่อว่าการเชื่อมโยงความรู้เข้ากับคุณธรรมหลักต่าง ๆ จนเกิดเป็นปัญญาสุภาพคติที่กล่าวว่า ‘จงรู้จักตนเอง’ (know thyself) ซึ่งก็คือการที่บุคคลแต่ละคนรู้ถึงความรู้ ความสามารถ ความถนัดและลงมือปฏิบัติหน้าที่ตามที่ตนเองรู้และมีความถนัด (natural inclination) ในแบบที่ไม่ไปก้าวก่ายการทำหน้าที่ของคนอื่นหรือไม่ปฏิบัติหน้าที่ที่ตนเองไม่มีความรู้และความถนัด (one man, one art) ความยุติธรรมและระบอบการปกครองที่ดีก็จะบังเกิดขึ้นตามมา³⁶

รูปแบบและวิธีการศึกษาที่เพลโตนำเสนอคือการสืบทอดจารีตการศึกษาของกรีกโบราณ ด้วยวิธีการกล่อมเกลา การปลูกฝังผ่านดนตรีและกวีนิพนธ์ (poetry and music) สำหรับชาวกรีกโบราณกวีนิพนธ์และดนตรีนั้นถือว่าเป็นพี่น้องกัน เพราะฉะนั้นดนตรีและกวีเป็นการกล่อมเกลาจิตวิญญาณไม่ให้แข็งกระด้าง มีความนุ่มนวลและมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมเพื่อสร้างให้เกิดบุคลิก ลักษณะนิสัยใจคอ (ethos or moral character) เป็นการเตรียมตัวไปสู่การรับความรู้ทางปรัชญา³⁷ ที่จะต้องดำเนินควบคู่ไปกับการฝึกฝนเพื่อให้ร่างกายมีความแข็งแรง (gymnastic)³⁸ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความประสานสอดคล้องหรือความสมดุลระหว่างการมีจิตใจที่มีความละเอียดอ่อนพร้อมกับร่างกายที่มีความเข้มแข็ง มีความกล้าหาญและความอดทน ส่วนยิมนาสติกได้รับอิทธิพลจากนักกีฬา (athletes) ซึ่งเพลโตเชื่อว่านักกีฬาที่ดีต้องมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ต้องควบคุมการดื่มและกินไม่ให้มาก

³⁶ เพลโตมักยกตัวอย่างความรู้กับการทำหน้าที่และความรับผิดชอบในการรักษาคนไข้ของนายแพทย์ สถาปนิกกับการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและหน้าที่ในการนำผู้โดยสารให้ถึงที่หมายปลายทางโดยปลอดภัยของกัปตันเรือ

³⁷ กวีนิพนธ์และดนตรีคือการรวมเอาภาษา (logos) ความประสาน (harmonia) และการมีจังหวะที่ถูกต้อง (rhythmos) มาไว้ในที่เดียวกัน

³⁸ ในบทสนทนา The Laws การอบรมเพื่อปลูกฝังอุปนิสัยและกำหนดบุคลิกลักษณะ (character) เพลโตแนะนำให้ผู้ปกครองที่รับผิดชอบควรดำเนินการตั้งแต่วัยเด็กโดยระบุว่าช่วงอายุที่มีความเหมาะสมคือห้าปีและไม่ควรเกินอายุดังกล่าวเพราะจะทำให้ปลูกฝังมีความยากลำบาก

เกิน ไม่นอนมากเกินไป การฝึกยิมนาสติกเพื่อให้จิตวิญญาณเกิดความฮึกเหิมกล้าหาญ ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวจำเป็นสำหรับชนชั้นผู้พิทักษ์ (guardians) ให้การศึกษาเพื่อควบคุมไม่ให้สุนัขเลี้ยงแกะกลายมาเป็นสุนัขป่าไป

ดังนั้นการศึกษาที่ให้การปลูกฝังทั้งทางจิตใจและร่างกายต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน จะขาดด้านใดด้านหนึ่งเสียไปไม่ได้ หรือหากมุ่งเน้นไปยังด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวก็จะส่งผลให้การศึกษาเกิดความสมดุล ไม่เกิดความพอประมาณ (moderation) ซึ่งเพลโตถือว่าเป็นคุณธรรมหลักของการมีชีวิตที่ดีและผลต่อชุมชนการเมืองก็ไม่อาจเกิดขึ้นมา

รูปแบบและวิธีการให้การศึกษาที่กล่าวมานี้มีรายละเอียดแทรกอยู่ในช่วงแรกของบทสนทนา The Republic นอกจากนี้การศึกษาของชาวกรีกโบราณยังให้ความสำคัญกับการมีแม่แบบ (paradigma/model) กับการเลียนแบบ (mimesis/imitation) ปรากฏชัดเจนอยู่ในบทสนทนา The Republic ทางด้านของเพลโตได้วิพากษ์บทบาทและเนื้อหาในกวีนิพนธ์ของโฮเมอร์³⁹ เนื่องจากได้สร้างตัวอย่างที่ไม่ดีกับเยาวชน ในเรื่องการความขัดแย้ง การทะเลาะเพื่อแย้งชิงในสิ่งที่ตนเองต้องการ อีกทั้งความอิจฉาริษยาของเหล่าทวยเทพและวีรบุรุษในตำนานจนเกิดปัญหาและความวุ่นวายเกิดตามมา สำหรับเพลโตกวีต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการปลูกฝังเรื่องทางคุณธรรม เพลโตจึงแนะนำให้ผู้ปกครองหรือรัฐต้องเข้ามาดูแลและควบคุม ต่อมาในบทสนทนา The Laws เพลโตแนะนำผู้ปกครองจะต้องเข้าไปจัดการดูแลตั้งแต่เรื่องของการใช้อุปกรณ์ชนิดต่าง ๆ ซึ่งอุปกรณ์บางชนิดจะต้องถูกสั่งห้ามไม่ให้นำมาใช้แสดง รวมไปถึงการเข้าไปควบคุมกำหนดประเภทและเนื้อหาของดนตรีที่จะมีผลต่อผู้ฟังที่จะมีผลต่อคนฟังจนถึงขั้นสร้างให้เกิดความกระตือรือร้นต่อระบอบการปกครอง⁴⁰

ในขณะที่ปรัชญากรีกโบราณตั้งอยู่บนสมมติฐานความเชื่อว่า ต้องเริ่มต้นที่การรู้จักปกครองและควบคุมตนเองให้ได้เสียก่อน ด้วยความพยายามในการจัดการและควบคุมความอยาก ความปรารถนาที่อยู่ในรูปของอารมณ์ ความรู้สึกและกิเลสตัณหา โดยผ่านการอบรมสั่งสอน (paideia) ตัวตนภายในของบุคคลผู้นั้น โดยความรู้ด้านศิลปวิทยาการของกรีกโบราณนับตั้งแต่เพลโตเป็นต้นมาจิตวิญญาณคือการจำลองและลอกเลียนความเป็นระเบียบของจักรวาล (soul as a cosmo writ small) ทำให้ชาวกรีกโบราณมีความเชื่อว่าจักรวาลคือระเบียบที่สมบูรณ์แบบที่สุด (cosmo is perfect order) ที่จะเห็นตัวอย่างได้ชัดเจนจากแนวคิดในเรื่องไตรลักษณ์จิต (tri-

³⁹ Warner Jaeger. *Paideia: The Ideal of Greek Culture. Vol. II*, trans. Gilbert Highet (New York: Oxford University Press, 1986), 259.

⁴⁰ Plato, *The Laws*. เพลโตได้แบ่งประเภทและรูปแบบของดนตรีประกอบด้วยบทสวดสรรเสริญ (hymns) คำประพันธ์ไว้อาลัยผู้วายชนม์ (laments) บทเพลงสรรเสริญสดุดี (pageans) และเสภาขับกล่อม (dithyrambs) ที่จะต้องใช้บรรเลงให้ถูกกาลเทศะ ห้ามใช้ดนตรีผิดประเภท (โปรดดู *The Laws*: 700-701)

partie soul) ของเพลโต ดังนั้นความคิดการเมืองยุคโบราณ ผู้ปกครองที่จะเป็นทรราชย์หรือเป็นผู้ปกครองที่ดีนั้น ขึ้นอยู่กับการศึกษา การฝึกอบรม คือการเปลี่ยนจิตวิญญาณให้เข้าถึงความรู้ หันมาใช้เหตุผลหรือมีปรัชญา นำ ดังจะเห็นได้จากความพยายามของเพลโตที่อุทิศส่ำห้งทุนเดินทางจากนครรัฐเอเธนส์ข้ามน้ำข้ามทะเลไปยังเกาะซิซิลี (Sicily) ด้วยความหวังว่าจะสามารถให้ผู้ปกครองอย่างไดโอนิซุส กลายมาเป็นผู้ปกครองที่ดี หันมาให้ความสนใจความรู้ทางด้านปรัชญา ความรู้ในการสร้างรัฐที่ดีและสมบูรณ์แบบขึ้นมา (city in speech)

การศึกษาที่เกิดขึ้นกับจิตวิญญาณมีส่วนเกี่ยวข้องกับชนชั้นและรูปแบบทางการเมือง (political regime)⁴¹ ฝ่ายเพลโตได้ไข่อุปมา ‘นครรัฐคือจิตวิญญาณที่ขยายใหญ่’ (polis as a soul writ large) ในความหมายที่ระบอบการปกครองได้เกิดการเปลี่ยนแปลงและมีการผันแปรรูปแบบของมันไปตามรูปแบบของจิตวิญญาณ ยกตัวอย่างเช่นระบอบอภิชนาธิปไตย (aristocracy) คือระบอบการปกครองที่จิตวิญญาณในส่วนของความรู้และสติปัญญาเข้าร่วมมือเป็นพันธมิตรกับจิตวิญญาณในส่วนของความกล้าหาญ ดำเนินการปกครองดูแลบ้านเมืองโดยมีผู้คนจำนวนมาก ที่เพลโตอุปมากับจิตวิญญาณในส่วนที่เป็นความอยากและกิเลสตัณหาอยู่ในสถานะของการเป็นผู้ถูกปกครอง ขณะที่ระบอบประชาธิปไตย (democracy) กลับเป็นระบอบการปกครองที่จิตวิญญาณในส่วนที่เป็นความอยากและกิเลสตัณหา ซึ่งก็คือประชาชนทั่วไปเป็นเจ้าของอำนาจและที่มาของอำนาจทางการเมืองและการปกครอง ผู้ปกครองจึงมาจากการเลือกของประชาชน ซึ่งเพลโตพิจารณาว่าผู้คนส่วนใหญ่ของสังคมมีชีวิตที่ต้องใช้ความอยากและกิเลสตัณหาในชีวิต ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับเรื่องของการต้องดิ้นรนทำมาหาเลี้ยงชีวิตและครอบครัว ไม่มีเวลาจะหันมาสนใจเรื่องของบ้านเมือง อีกทั้งการปกครองบ้านเมืองที่จะต้องใช้ความรู้และผ่านการอบรม ผ่านการให้ความรู้เพื่อเตรียมตัวมาก่อน เป็นสิ่งที่ประชาชนไม่เคยถูกปลูกฝังมาก่อน ทำให้ไม่มีความเหมาะสมในการทำหน้าที่เป็นผู้นำและผู้ปกครอง ส่วนระบอบทรราชย์ (tyranny) ซึ่งเพลโตตัดสินว่าเป็นระบอบการปกครองที่เลวร้ายที่สุด มีที่มาจากคนที่บุคคลถูกปกครองและครอบงำด้วยจิตวิญญาณในส่วนที่เป็นความอยากและกิเลสตัณหาโดยสมบูรณ์แบบ

หากพิจารณาจากจดหมายฉบับที่ 7 (Seventh Letter)⁴² ซึ่งเป็นเอกสารที่มีนัยบ่งบอกถึงความคิดและเป้าหมายทางการเมืองของเพลโตเกิดขึ้นมาจากพื้นฐานการพิจารณาว่าความเลวร้ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาในสังคมและสามารถที่จะแก้ไขได้ต่อเมื่อ

1. ต้องมีกษัตริย์นักปราชญ์ปกครอง

⁴¹ โปรตดูรายละเอียดของความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของจิตวิญญาณที่มีผลต่อระบอบการปกครองได้ในบทสนทนา The Republic เล่มที่ 7-9

⁴² โปรตดูรายละเอียดของจดหมายได้ใน Plato, Complete Works. Letter VII: 326a-b.

2. ต้องผ่านระบบและรูปแบบการศึกษาอบรมที่มีความถูกต้องและเหมาะสม ทั้งผู้ได้ปกครอง ผู้พิทักษ์ ผู้หญิง ผู้ปกครอง ซึ่งทั้งหมดนี้สร้างขึ้นมาจากทำให้ผู้คนผ่านการศึกษาที่ถูกต้องเท่านั้น

บรรณานุกรม

- Aristotle. *The Basic Works of Aristotle*. Edited by Richard McKeon. New York: The Modern Library, 2001.
- Dodds, E.R. *The Greeks and the Irrational*. Berkeley: University of California Press, 1968.
- Gadamer, H. G. *The Idea of the Good in Platonic-Aristotelian Philosophy*. Translated and with an Introduction by P.C. Smith. New Haven: Yale University Press, 1986.
- Guthrie, W.K.C. *A History of Greek Philosophy: Vol. IV Plato: the Man and his Dialogues Earlier Period*. Cambridge: Cambridge University Press, 1971.
- Hadot, Pierre. *Philosophy as a Way of Life*. Edited and with an Introduction by Arnold I. Davidson. Oxford: Basil Blackwell, 1995.
- Heraclitus. *The Art and Thought of Heraclitus*. Translated and Commentary by Charles, H. Kahn. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- Hesiod. *Theogony and Works and Days*. Translated by D. Wender. Harmondsworth: Penguin Books, 1973.
- Jaeger, Werner. *Paideia: The Ideal of Greek Culture. Vol. II*. Translated by Gilbert Highet. New York: Oxford University Press, 1986.
- Kenny, Anthony. *A New History of Western Philosophy. In Four Parts*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Kerferd, G. B. *The Sophistic Movement*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- Nietzsche, Friedrich. 'The Greek State and Homer on Competition.' In *On the Genealogy of Morality* Edited by Keith-Ansell Pearson. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- Plato. *Complete Works*. Edited, with Introduction and Notes by John M. Cooper. Associate Editor D.S. Hutchinson. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1997.
- Plato. *Protagoras*. Translated with an Introduction and Notes by C.C.W. Taylor. Oxford:

Oxford University Press, 2002.

Xenophon. *Conversations of Socrates*. Translated by Hugh Tredennick and Robin Waterfield. Harmondsworth: Penguin Books, 1990.